

Ljungströms uppsats »Georg Haupt och den gustavianska möbelkonsten» innehåller många intressanta och relevanta resonemang kring dekorernas ursprung.

Lucy Wood går i sin artikel djupare in i situationen i London och specifika mästars verkstäder än vad Stratmann-Döhler gör. Det är fascinerande att följa hennes tankegångar kring svenska snickares verksamhet i den brittiska huvudstaden. Att Fűrloh skapade sig en karriär i England är känt. Det är också känt vilka svenskar som under åren kring 1770 var aktiva i London – Johan Christian Linning och Carl Gustav Martin – men exakt vad de gjorde och hur deras möbler såg ut vet man inte. Lucy Wood gör en intressant tolkning av vad svenskarna kan ha utfört och vilka verkstäder de kanske samarbetade med.

Bokens avslutande uppsatser är skrivna av Lassi Koivunen och Per Korteback, båda verksamma som möbelkonservatorer på Husgerådskammaren. Det är ont om texter på svenska som rör möblers konstruktion och dekortekniker, därför är båda dessa artiklar välkomna bidrag. Varken Böttiger eller Lagerquist har lagt någon särskild möda vid beskrivandet av Hauptes tekniska färdigheter.

Dessa tekniska artiklar, liksom övriga texter, väcker frågor om vad Haupt lämnat efter sig av tekniska och stilistiska lösningar under sin gesällvandring, och vad han tagit med sig hem till Sverige. Det till konstruktionen grovhuggna skrivbordet på Chanteloup, är det resultat av en dåligt utrustad verkstad, en ung oerfaren gesäll från Sverige, eller en inhemsk tradition? Det finns praktfullare franska möbler som är mer grovhuggna i konstruktionen; kanske ett tecken på att om man arbetade i en mästares verkstad, var det mästarens ord som gällde. Vad man eventuellt hade med sig av kunskap och tradition fick anpassas till den nya verkligheten. Dekoren på Gustav III:s vaksäng, bygger den på en servis som Haupt inte kan ha sett, men som pekar på vad som var à la mode 1771? Kanske var det stilen som var viktig, och därför kunde en servisindekor vara intressant för en möbelsnickare?

Georg Haupt – Gustav III:s bovschatullmakare är välskriven, välredigerad, snygg, lärande och stundtals djup. Nytagna och utmärkta miljöbilder av Alexis Daflos ger en inblick i de miljöer där man får tänka sig Hauptes möbler. Boken är ett mycket välkommet tillskott i det magra utbudet böcker på svenska om äldre möbler.

Jan Norrman

Anne Beate Maurseth, *Opplysningens sjonglör. Denis Diderot 1713–1784*, Oslo: Humanist forlag, 2005. (255 s.)

Den av de stora franska 1700-talsfilosoferna som i dag väcker mest intresse är kanske Denis Diderot. Hans svårgripbarhet utmanar 2000-talets publik. Den som är van vid gränsöverskridanden och poststrukturalistiskt ifrågasättande kan känna igen sig hos Diderot. I Sverige har han uppmärksamats med en biografi av idéhistorikern Arne Helldén (*Diderot: en biografi*, 1994). En studie av den amerikanske romanisten Herbert Josephs från 1969, utkom i en svensk översättning av Leif Janzon 1993 (*Diderots dialog: språk och gest. Le neveu de Rameau – Rameaus brorson*). Även några av hans skrifter har under de senaste åren översatts till svenska. Olof Nordgren översatte och utgav 1988 Diderots *Brev till Sophie Volland*, en volym som lanserades som en del i serien Atlantis väljer ur världslitteraturen. Tore Wretö har översatt *Lettres sur les aveugles (Brev om de blinda till gagn för dem som ser)*, 2002. Jan Stolpe nyöversatte *Rameaus brorson* 1992, samma år som David Sprengels översättning av *Jakob fatalisten och hans husbonde* från 1925 gavs ut på nytt med ett förord av Jan Myrdal. Av 1990-talets relativt sett intensiva utgivning borde man kunna dra slutsatsen att det åtminstone för ett eller några tiotal år sedan fanns ett intresse för Diderot.

Ändå intar Diderot ingen självklar plats i det svenska undervisningsväsendets kanon. Hans verk figurerar sällan på svenska gymnasisters eller universitetsstuderaendes litteraturlistor. Upplysningen är Voltaire, möjligen också Montesquieu, och så får Rousseau stå för problematiseringen av upplysningsprojektet. Inte heller några avhandlingar med sikte inställt på Diderot har syntts sedan J. Viktor Johansson år 1927 disputerade i Göteborg på en avhandling om ett Diderotmanuskript från Sankt Petersburg (*Études sur Denis Diderot: recherches sur un volume-manuscrit conservé à la Bibliothèque publique de l'État à Leningrad*, 1927).

Vi behöver dock bara gå till grannlandet Norge för att finna en något annorlunda situation. Här har Diderot blivit föremål för en avhandling i litteraturvetenskap av den unga Anne Beate Maurseth. Hennes *L'Analogie et le probable: deux configurations dans la pensée et l'écriture de Denis Diderot* har getts ut i serien *Studies on Voltaire and the Eighteenth Century*, något som tillförsäkrar den en kvalificerad akademisk publik runtom i världen, men kanske inte hemmavid. I Norge, som i Sverige, förblir franskspråkiga publikationer ofta okän-

da. Men Maurseth har med denna bearbetade version av sin avhandling på norska tagit sig an det som vi brukar kalla den tredje uppgiften: hon har velat föra ut sina forskningsresultat till en större krets än den rent akademiska. En angelägen uppgift som efterlyses allt ivrigare, inte minst från de stora forskningsfinansiärerna.

Det är så jag uppfattar Anne Beate Maurseths norska bok om Diderot: den vill vara en popularisering som ska informera om personen Diderots verksamhet och peka ut hans roll i det komplexa upplysningsprojektet. Det är ett lovbart initiativ men inte heller populariseringar av rent vetenskapliga studier kan garanteras framgång. Diderot-boken skall ut på faktaböckernas heta bokmarknad där den måste slåss om uppmärksamheten med kokböcker, reseböcker och må gottböcker.

Låt oss allra först se närmare på hur de medel med vilka en bok tävlar om köparens uppmärksamhet använts i detta fall. Bokens framsida pryds av Fragonards berömda porträtt där Diderot blickar ut åt sidan med ett spottsk löje lekande på läpparna. Det är en välvald bild. Närvaron i porträttet är stark och samtidigt finns här något undflyende som kan kännas utmanande och i bästa fall locka en läsare att fånga upp mannen med den bortvända blicken. Baksidestexten talar om Diderot som »en av opplysningstidens mest spennende skikkelser» och det är dennes »allsidighet» som författaren vill göra läsaren bekant med. Han kunde, heter det, »jonglera» med filosofi, vetenskap och litteratur. Att utnämna Diderot till en spännande figur är inte uppseendeväckande men förmodligen en klok strategi. Dagens läsande publik kräver spänning i alla sammanhang. Att utnämna Diderot till jonglör är originellt och antyder en lätthet och smidighet både hos huvudpersonen och hos presentatören. Det är inbjudande.

I sin framställning utpekar också Anne Beate Maurseth denna förmåga att jonglera, att självklart röra sig mellan olika sfärer, som själva kärnan i Diderots verk. Däri ligger, menar hon, det mesta av hans originalitet.

Några orienterande översikter får inleda. Det handlar dels om de tre huvudområdena, filosofi, vetenskap och litteratur, dels om upplysningens natursyn. Naturen var en viktig komponent i upplysningens filosofi. Diderots strävan att se naturen som en enhet kunde fungera sammanhållande när han rörde sig mellan vetenskapen, filosofin och litteraturen. Denna natursyn, som Diderot själv dock inte så klart definierade och som därför inte heller är så enkel att presente-

ra på ett lättfattligt sätt, gör Maurseth ändå till ett ledmotiv genom hela sin studie. Den fungerade för Diderot som en slags passepartout. Kaos och ordning, vetenskap och poesi, allt var delar i samma enhet – naturen.

Det inledande avsnittet avslutas med »En biografisk fortelling». Dessa sju sidor skiljer ut sig från den övriga texten både rent typografiskt – de är tryckta på en gråfärgad bakgrund – och språkligt. Kanske kan det förklaras med att livsberättelsens struktur ger stabila ramar som klarar sig utan analytisk begreppsapparat. Nu uppmärksammas alltså läsaren med olika medel på livsberättelsens särställning, och den vill inte riktigt foga in sig i resten av Maurseths framställning. Det biografiska avsnittet hade faktiskt varit betjänt av en något högre språklig nivå och det borde ha sluppit den trista gråfärgningen. För oavsett vilken publik en bok riktas till så är det inte utan betydelse att nivån – den språkliga och den begreppsliga – hålls någorlunda enhetlig genom verket.

Encyklopedin beskärs ett stort och välmotiverat utrymme. Den presenteras ingående och får bilda utgångspunkt för de följande avsnitten där jonglörens olika bollar kommer i luften. Framför allt genomlysas den kunskapsyn som förmedlades i Encyklopedin. Maurseth pekar på hur framstegsidén var bärande för hela projektet och hur den i sin tur hängde samman med folkupplysning men också med en mer allmän framtidsorientering. Uppslagsverkets fulla betydelse blev nämligen synlig först senare. Här betonas hur Encyklopedin lyfte fram praktikerna: hantverken, teknologin, de konkreta beskrivningarna, som fick sin fullbordan i uppslagsverkets kanske största pionjärinsats, nämligen de elva planschvolymerna med sina pedagogiska och utsökt detaljerade gravyrer av vardagliga selsättningar och teknologiska erövringar. I centrum står maskinen som »ivaretar [...] både den konkreta, fysiska og empiriska forankringen, samtidig som den tillbyr metafysiska og kosmologiske verdensbilder».

Det är ett utmärkt grepp att via Encyklopedin slussa in läsaren i den föreställningsvärld vi kallar upplysningen. Detta avsnitt är föredömligt åskådligt. Likt en spegel av sitt objekt är Maurseths text både lättillgänglig och pedagogisk utan att undvika frågor av mer komplex natur. Utifrån en analys av artikeln om strumpstickningsmaskinen diskuterar hon hur text och planscher samverkar. Hon kan peka på hur Diderot mot slutet av artikeln kopplar samman maskinen med människan: utan människan är maskinen ingenting. Det är

först med människans ingrepp som maskinen kan gå igång och bli till nytta. Så blir denna samverkan mellan människa och maskin till en bild av hela det encyklopediska projektet, en avspeglning av hela verkets målsättning. Maskinen, konkret mekanisk, som kan analyseras och beskrivas ner i minsta detalj, blir en av tidens mest använda förklaringsmodeller. Men dess användningsområde utsträcks till det metafysiska. Som metafor kan den stå för människan (som hos La Mettrie), den tillhandahåller en bild för såväl de stora som de mer vardagliga sammanhangen.

I tre kapitel, »Fysikk og metafysikk», »Moral» och »Estetik» avhandlas en stor del av Diderots omfattande verk. Till grund för de tematiska analyserna ligger uppslagsartiklar, polemiska artiklar och romaner. Däremot har dramat, ett område där Diderot också var förnyare, just inte kommit till användning. Man kunde annars ha tänkt sig att hans borgerliga dramer hade kunnat ge intressant material för avsnittet om moral.

De ovan nämnda kapitlen utgör bokens kärna, det är här som författarens egen forskning redovisas. Det ligger i sakens natur att de därmed också blir mer specialiserade och ibland svårare att följa än de syntetiserande översiktskapitlen. Dessa avsnitt kräver av sin läsare en djupare kännedom inte bara om Diderot-forskningen utan också om dagens filosofidebatt än vad de inledande översiktskapitlen har kunnat ge. Det är här som författaren Anne Beate Maurseth verkligen sätts på prov. Går det också när man kommer fram till en mer specifik problemställning att vidarebefordra denna till icke-specialisten? Att Maurseth med sin ovedersägliga kapacitet och kompetens inte alltid lyckas klargöra Diderots filosofi skall dock inte bara lastas henne. Diderot skapade inte någon enhetligt uppbyggd tankevärld. Men han var uppslagsrik, eklektisk, snabb i tanken. Maurseth kan möta honom med sitt energiska sätt att bearbeta och argumentera. Diderot – tänkare på alla områden: naturvetenskapliga, litterära och moralfilosofiska – får i Maurseths verk reflektera sitt » eget» allomfattande verk Encyklopedin. Analogins centrala plats i Diderots tänkande återkommer som en ledstjärna i Maurseths analys. Det är den som ger Diderot en speciell profil. Diderot var inte alls empiriker. Däri skiljde han sig från det stora flertalet av sin samtids tänkare och vetenskapsmän.

Också i dessa tre centrala kapitel finns mer översiktliga avsnitt. Avsnittet »Romaner» är ett sådant. Här visar Maurseth återigen sin skicklighet i att introducera och syntetisera ett speciellt problemområde. På några sidor lyckas hon ge en nyanserad och adekvat bild

av romanens speciella ställning under 1700-talet. Hon tillför inte något nytt men hon sammanfattar på ett pedagogiskt genomtänkt sätt den historiska bakgrunden, samtida debatt och dagens forskning.

Det är ovanligt att en nybliven doktor tar sig an uppgiften att popularisera sin avhandling. Efter avklarad disputation gäller det att snabbt påbörja klättringen på den vetenskapliga karriärstegen. Detta medför att den forskning som ligger till grund för nyskrivna avhandlingar oftast aldrig når andra än dem som befinner sig inom den egna akademiska kretsen. Den dynamik som åstadkoms av nya forskningsresultat förblir på ett olyckligt sätt osynlig. Den humanistiska forskningen har trots allt en speciell potential att intressera allmänheten genom att den uppehåller sig vid frågor som berör allmänmänskliga livsvillkor. Publikationer som explicit vänder sig till läsare utanför forskarvärlden skulle kanske kunna återuppväcka den bildade allmänhet som sedan bra länge anses ha insomnat för gott. Inom historieämnet har populariseringar lyckats vända en svensk publik från total historielöshet till ett brinnande intresse för historiska personligheter.

Anne Beate Maurseths norska bok om Diderot är ett exempel på att det är möjligt att ta steget ut från akademien även för en ung forskare som står i början av sin karriär. Bäst har hon lyckats med översiktsavsnitten som är föredömligt klara. De rena analysavsnitten har inte lika lätt låtit sig förenklas och kräver därför mer av sin läsare. Maurseths bok är ändå i sin helhet ett steg på vägen mot en litteraturvetenskaplig populärvetenskap som på ett klokt och rättvisande sätt kan presentera också nya rön. Då utvecklas den genre som i Sverige senast företräddes av män som Oscar Levertin. Forskaren, författaren och tidningsmannen Levertin målade tämligen hämningslöst i sin populärvetenskapliga essäsistik. Så skrev han i uppsatsen »Katarina och Diderot»: »Bland sin samtids och sitt sekels många magra män med de spetsiga dragen och den intellektuella tårhåren, står han som en gallisk hjälte, öfversvallande af idéer och safter och lika frikostig med bådadera, en evigt, utan möda skapande producent, en andlig Rabelais-gestalt, lymfatisk, högröstad och enorm.» Anne Beate Maurseths Diderot-gestalt får aldrig samma åskådliga konturer, men vi får ändå en utmärkt föreställning om den jonglerande upplysningsmannens oöverträffade förmåga att hålla många olika bollar i luften.

Margareta Björkman